

ШАРБАТБОП ҚОВОҚ НАВЛАРИНИ ТАНЛАШ ВА УЛАРДАН ШАРБАТ ОЛИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Аннотация: В статье излагаются результаты проводимых по выращиванию тыквы и подбору тыквенных сортов для соков. Основные понятия о видах и разновидностях тыквы раскрыты. Кроме того, исследование было проведено на 10 сортах тыквы, которая относится к 3 видам тыквы, которая впоследствии занесена в Государственный реестр. В результате исследований были изучены сорта тыквы, пригодные для соков, и разработаны рекомендации по составлению технологической схемы производства.

Annotation: This article provides information about research conducted on cultivation pumpkin and selection of pumpkin varieties for juice. The main concepts of the species and varieties of pumpkin are covered. Moreover, the research was conducted on 10 varieties of pumpkin that belongs to 3 types of pumpkin which later recorded on the State Register. As a result of the research, varieties of pumpkin suitable for juice were studied and recommendations developed for the production of a technological scheme for production.

Кириш. Полиз экинлари ер шарининг тропик, субтропик ва мўтадил иқлими минтақаларида 6,2 млн. гектар майдонга экилиб, 142,4 млн. тонна ялпи ҳосил олилади. Полиз маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи давлатлар – Хитой, Туркия, Ҳиндистон, АҚШ, Эрон, Миср, Испания кабилар ҳисобланади.

Республикаимиз жаҳонда полиз экинлари етиштириб берадиган энг йирик марказлардан биридир. Мамлакатимизда ширинлиги ва бошқа сифатлари билан ажралиб турадиган қовун ва мускат қовоқлар етиштирилади. Аммо уларга бўлган эҳтиёж тўлалигича қондирилмаган. Мамлакатимизда қовоқни фақатгина меваларидан тўғридан тўғри истеъмол қилиш учун фойдаланилади. Улардан турли хил консерваларни ишлаб чиқариш олдимизда турган асосий вазифалардан бири бўлиб ҳисобланади.

Қовоқлар Cucurbitaceae Juss - қовоқгулдошлар оиласининг Cucurbita L. - қовоқ туркумига мансуб. Узоқ эволюцион тараққиётни босиб ўтган қовоқ — Cucurbita туркумига 21 тур киради. Шу турларнинг фақат 5 таси маданий ҳолда экиладиган турлардир. Мамлакатимизда экиладиган қовоқлар 3

та турга: қаттиқ пўстли ёки оддий қовоқ, йирик мевали қовоқ ва мускат қовоқ турларига мансубдир. Шу турларнинг ҳар бири морфологик белгилари, ҳўжалик биологик хусусиятлари жиҳатидан ўта хилма хил. Шу муносабат билан улар кенжа турларга бўлинади, кенжа турлар эса ўз навбатида вариациялар, ёки тур-хилларга ажратилади. Қаттиқ пўстли қовоқ билан йирик мевали қовоқ турлари орасида ёввойи ҳолда ўсувчи кенжа турлар ҳам бор.

Ўзбекистон Республикасида қовоқнинг жуда кўп навлари бор. Ўзбекистон ўсимликшунослик илмий-тадқиқот институтининг маълумотларига қараганда, мамлакатимиздаги деҳқон ва томорқа ҳўжаликларида қовоқнинг учала маданий турига мансуб бўлган 141 та навлари, жумладан мускат қовоқнинг 57 та нави, йирик мевали қовоқнинг 45 та нави ва қаттиқ пўстли қовоқнинг 38 та навлари учрайди. Булар Зарафшон, Қуйи Амударё ва Фарғона воҳаларида энг кўп экилади. Шу билан бирга Фарғона воҳасида мускат қовоқ кўпроқ экилса, Зарафшон воҳаси билан қуйи Амударё воҳасида йирик мевали қовоқлар кўпроқ экилади.

Сурхондарё ва Қашқадарё вилоятлари, яъни жанубий воҳада қовоқ нав хиллари анча кам, бу ерда ҳаммаси бўлиб 5 та мускат қовоқ навлари бор.

Республикада районлаштирилган қовоқ навларининг сони эса ҳаммаси бўлиб тўртта: Мускат қовоқ (Қашқар-1644 ва Палов кади-268), Йирик мевали қовоқ (Испан-73), Қаттиқ пўстли қовоқ (Нон кади) навлари шулар жумласидандир. Булардан "Испан-73" кечпишар, қолганлари ўртапишар навлар ҳисобланишади.

Тадқиқотнинг мақсади ва муайян масалалари. ТошДАУ нинг кичик ўқув тажриба ҳўжалигида, 0,10 га экинзорда 10 та қовоқ навлари устида тажрибалар олиб борилди. Илмий тадқиқотнинг мақсади шарбатбоп қовоқ навларини танлаб олиш, уларнинг кимёвий таркибини ўрганиб, шарбат олиш технологиясини танлашдан иборат.

Тадқиқотни олиб бориш шароити, объекти ва услуги. Изланишлар қовоқнинг қуйидаги навлари устида олиб борилди: "Cucurbita maxima - Испан – 73", "Cucurbita Pepo - Нон кади", "Cucurbita moskata – Палов кади", "Gapvu tradiny (Корея)", "Кичкинтой", "Korean Pumpkin", "Кормовой", "Мамордика", "Қашқар – 1644", "Испанская".

Танланган мавзу бўйича далада қуйидагилар ўрганилди:

1. Қовоқ ўсимлигининг етиштириш агротехикаси;
2. Қовоқ ўсимлигининг ҳосилдорлиги, ўсиш хусусиятлари;
3. Қовоқ мевасининг шарбатлилик даражаси, шарбати таркиби;
4. Қовоқ мевасидан шарбат олиш технологияси.

Тадқиқотни олиб бориш услуги қуйидагича:

1. Қовоқларнинг униб чиқиши, дастлабки барглари пайдо бўлиши, палакнинг кенглиги, ўсиш

муддатлари, гуллаши, мева тугиши, мевалар сони ва етилиши белгиланди.

2. Униб чиқишнинг бошланиш муддатлари аниқланди

3. Қовоқ палакларидаги мевалар сони (20 та) ўсимлик ҳисобида аниқланди.

4. Палакнинг умумий узунлиги ҳамда уларнинг ўсиш динамикаси (ҳар 15 кунда) ўлчаб борилди.

5. Қовоқларнинг умумий сони, оғирлиги, уларнинг ўсиш давридаги ҳажми (20 тупда) ҳисобланди.

6. Экилган майдоннинг тупроғи ва ўсимлик таркибидаги азот, фосфор, калий ва намлик миқдори умумий агрокимё ва тупроқни агрофизика услубларида аниқланди.

7. Меваларнинг кимёвий таркиби, шарбат маҳсулдорлиги ва сифати аниқланди.

Тадқиқот натижалари. Тажриба ўтказиш учун Ўзбекистонда кенг тарқалган қовоқ навларидан 10 таси: "Cucurbita maxima - Испан 73", "Cucurbita Pepo - Нон кади", "Cucurbita moskata – Палов кади", "Gapvu tradiny (Корея), Кичкинтой", "Korean Pumpkin", "Волжская Серая", "Мамордика", "Қашқар 1644", "Испанская" навлари танлаб олинди ва 10 майда экилди. Экишга тайёрланган уруғлар 1 сутка мобайнида сувда ушланиб, ТошДАУ ўқув тажриба майдонида назорат ва 3 марта қайтарилиш орқали ўрганилаётган навлар экилди. Уларни экишда қаторлар оралиғи 250 см ни, уялар оралиғи 50 см бўлиб, ҳар уяга 2 донадан уруғлар экилди. Қовоқларнинг

унувчанлиги 7-15 кун давомида кузатилди.

Навлар орасидаги ўртача унувчанлиги "Испан-73" навида 95 %, "Нон кади" навида 95 %, "Палов кади" навида 95%, "Gapvu tradiny (Корея)" навида 95%, "Кичкинтой" навида 80%, "Korean Pumpkin" навида 85%, "Кормовой" навида 90 %, "Мамордика" навида 55%, "Қашқар-1644" навида 95%, "Испанская" навида 90% ни ташкил қилди.

Йиллар давомида тажриба учун экилган навларни вегетация давридаги фенологик кузатишлар олиб борилди. Ўтказилган кузатувлар натижасида уруғлар ёппасига (1-10 май) униб чиққандан сўнг назорат ва кузатиш учун навларнинг ҳар биридан 10 та дан ўсимлик ажратиб олинди. Уларнинг ўсиши ва ривожланиши тўғрисида тажрибалар олиб борилди. Натижаларга кўра уларнинг ўсиши ва ривожланиши бўйича юқори кўрсаткич ҳамма навларда (июль), энг юқори кўрсаткич - "Кормовой" навида 110см, энг паст кўрсаткич – "Мамордика" навида 45 см гача ўсди. Август ойида "Испан-73" ва "Нон кади" навлари энг кўп ўсган бўлиб, 150 см ни ташкил этади. Энг кам ўсган бу "Мамордика" бўлиб, 70 см гача ўсган.

Ўсимликларнинг гуллаши ва тугиши бўйича олиб борган кузатишлар натижаларига кўра ўртача 13 июнгача давом этди. Навлар бўйича кузатганимизда, "Испан 73", "Нон кади", "Палов кади", "Кичкинтой", "Қашқар 1644" навларининг гуллаши 9-10 июнга, "Gapvu tradiny (Корея)", "Korean Pumpkin", "Волжская" навлари 14

июнга ва "Мамордика" нави 19 июнга тўғри келди. Бундай кузатишлар меваларнинг тугиши бўйича олиб борилганда 23-29 августда кузатилди.

Қовоқ меваларининг биологик таркиби ўрганилди. Энг кўп қанд миқдори "Нонкади" навида кузатилди (5,8%). Кам қанд миқдори эса "Испанская", "Испан-73" ва "Кормовой" навларида кузатилди (4,0%). Шунингдек, бошқа кўрсаткичлар бўйича ҳам "Нон кади" навида юқори кўрсаткичлар кузатилди

Меваларнинг таркибидаги қуруқ моддаларнинг кўп ва сифатли бўлиши шарбат чиқишига тўғридан тўғри боғлиқлигини кузатдик. Тажрибамиздан маълум бўлдики, энг кўп шарбат чиқиши "Нон кади", "Қашқар-1644" навларида кузатилди (75% гача). Энг кам шарбат чиқими "Мамордика" навида кузатилди.

Хулоса. Шарбат олиш учун танлаб олинган навлар ичидан "Cucurbita maxima - Испан-73", "Cucurbita Pepo - Нон кади", "Cucurbita moskata – Палов кади", "Қашқар-1644", "Испанская" навлари таркиби ва шарбат чиқими жиҳатидан талабга жавоб беради.

Улардан қуйидаги технология бўйича шарбат олиш тавсия этилади: кесиш – бланширлаш – қирғичлаш (протирка) – пресслаш – гомогенлаш – пастеризация (98°C) – тиндириш – қадоқлаш – стерилизация – совутиш – сақлаш.

**Ш.Умидов, тадқиқотчи,
ТошДАУ.**

Фойдаланилган адабиётлар:

1. О.А.Ашурметов, Х.Ч. Бўриев "Репродуктивная биология представителей семейства Cucurbitaceae Juss". Ташкент: «Фан», 2002
2. Х.Ч. Бўриев, О.А. Ашурметов «Полиз экинлари биологияси ва етиштириш технологияси», Т. «Меҳнат» 2000
3. Ўзбекистон Республикаси ҳудудиида етиштириш учун тавсия этилган қишлоқ хўжалик экинлари давлат реестри, Тошкент, 2006.